

Őrimagyarósd és határa a negyvenes években a földrajzi nevek tükrében

1. A Dunántúl déli felének nagy része sík vidék. SZABÓ PÁL ZOLTÁN egy 1926-ban írt tanulmányában (Adatok Pécs környékének településföldrajzához) alacsony fekvésű fennsíkknak tartja, amelyen az évezredek folyamán a források és egyéb vízfolyások keskenyebb vagy szélesebb, mélyebb vagy kevésbé mély bevágásokat, völgyeket alakítottak ki, s az emberek ezekben, ezek oldalain hozták létre falvaikat, településeiket. A sok kis somogyi, zalai és vasi falu jórészt ilyen bevágásban épült fel. Két forrás és két vízlevezető rét völgyében és oldalán épült fel Őrimagyarósd is, az Őrség legkeletibb községe. A két forrásnak, illetve vízlevezető pataknak nincsen neve, a falu lakói csak „Patak”-nak nevezték. Az egyiknek a forrása a *Pas-telek* aljában van, esősebb években felveszi a *Körösztvölgy* vizeit, ezeket végigviszi a falun. A *Nagyhíd* előtt magába fogadja a másik patak vizét is, amelyiknek forrása a *Pap-telek* alján fakad és esős időszakokban felveszi a *Málföld* (népi nevén *Mátföl*) alatt az erdők felől jövő vizeket is, Hegyhátszentjakab előtt pedig egyesül a *Vadásai patak* vizével, s Felsőjánosfa után beleömlik a Zalába. Ezeknek a völgyeknek, bevágásoknak az az érdekessége, hogy az átfolyó patak egyik oldalán a part jóval magasabb és meredekebb, míg a másik oldalon lassan, fokozatosan emelkedik fel a fennsík átlagos magasságáig. Őrimagyarósdon és a környező falvakban a nyugati oldal a hirtelen emelkedő oldal, a keleti pedig a fokozatosan emelkedő rész. Ezért fordul elő sokszor a nyugati oldalon lakók nevében a *Dombi*, illetve a *Hegyí* ragadványnev.

2. A falu neve Őrimagyarósd. Így nevezi az 1931–32-ben megjelent „Vas vármegye és Szombathely megyei város általános ismertetője és címtára” c. mű (szerk.: F. SZABÓ GÉZA), de így hangzik a hivatalos neve VÉGH JÓZSEF „Őrségi és hetési tájatlász”-ában is, amely 1959-ben jelent meg. Ezt azért szükséges kiemelni, mert a harmincas évek második felében és a negyvenes évek elején a körjegyzőségi hivatalos iratain és pecsétjein az *Őrimogyorósd* név szerepelt. Az új jegyzőnek és új tanítónak az volt a felfogása, hogy a község neve a növényi termésből, a mogyoróból származik, az pedig *mogyoró* és nem *magyaró*. Ebben annyi igazság van, hogy a név eredete valóban a termés nevével áll összefüggésben, hiszen az egész falu tele van mogyoróbokorral, a termését azonban az egész Őrségben *magyarónak* nevezik.

3. Vegyük szemügyre először a település földrajzinév-anyagát. Előljáróban le kell szögezni azt, hogy utcanevek nemigen vannak. Egy-egy utca a falun kívül kap csak és visel nevet, aszerint, hogy melyik szomszéd községbe vagy melyik határ-részbe vezet. Bent a faluban minden utca csak „*ucca*”. Mivel a községen a Körmen–Nádasd irányából jövő, Viszákon és Kisrákoson keresztül az Őriszentpéterre vezető országút halad át, és mellette folyik szintén a község közepén a Pas-telek felől jövő patak, a település két fő részre tagolódik. Az átvezető országútnak a falu közepén lévő része, az *ucca* a falu központi része. A központtól északra fekvő területet a Felsőmarác felől bejövő út vágja ketté, ez a falu másik jelentős utcája. Így

szinte kínálkozik az a lehetőség, hogy a földrajzi neveket külön tárgyaljuk az északnyugati, külön az északkeleti részben, és harmadik résznek vegyük az ország-úttól délre fekvő részeket.

a) Észak felől a *Maráci út* vezet be a falu területére. Ennek bal oldalán terül el a *Bujós* nevű erdő, amelyben fenyőfák és égerfák nőnek, ez utóbbiak alatt nagyon sok az erdei fekete szedret termő szúrós bokor. Ezért nevezik *Szēdrēsnek* is. A *Csömöti út* visz be a Maráci útról a Bujóst követő rétekre és szántóföldekre, a *Csömötre*. Újra erdő következik, az ún. *Tőfás-erdő*, mellette pedig a *Pap-völgy* nevű kissé mélyebben fekvő rét terül el. Ennek bal oldalán van a *Vágítós* és a *Géza-erdő*. Ritkás fenyőerdő mind a kettő, a falu kedvenc gombászó helyei voltak. A vargánya, a csiperke és galambgomba (*vērgánya*, *csepörke*, *galambica*) nagy mennyiségben termett e két erdőben, és sok volt júniusban az eper (*epörgye*) is. Az erdős táj itt véget is ér, mezők és szántóföldek következnek, az *Aszalás*. A Maráci útról dűlőút vezet be e területre, az *Aszalási út*. Az Aszalásban középen mélyebben fekvő füves völgy van, amely esős években az erdőkből lefolyó vizet a Máföl alatti vízfolyóba vezeti. A völgy két oldalán magasabban, a nyugati oldalon szinte domboknak tűnő magasságban szántóföldek és gyümölcsöskertek létesültek. A dombok között haladó Aszalási út jobb oldalán volt a *Kovács-kert*, bal felé három dűlőút is segítette a szántóföldek megközelítését: a *Belső út*, a *Középső út* és a *Külső út* (*Bēső út*, *Közepső út*, *Küső út*). Az Aszalási út a vizzáki erdőknél ér véget. A bal oldalon a dombos részt *Málföld-nek* (*Máföl*) hívják. A *Máföl* alany esetben akkoriban a nép nyelvében soha nem hangzott el. A *mál* a hegyek és dombok déli, napos oldalát jelenti, s Magyarósdon csak a *fölülről*, a *fölött* és a *fölé* névutóval fordult elő a *honnan*, a *hol*, és a *hová* kérdésre felelő helyhatározó kifejezésére. A dombos oldala a harmincas években füves terület volt, ahol kaszáltak és állatokat legeltettek. Fent pedig a dombok tetején a vidék szintmagasságában szántóföldek és rétek találhatók. Ezekhez vezet a korábban említett *Belső*, *Középső* és *Külső út*. A Maráci út jobb oldalán – elérve a falut – vannak iskolák, néhány lakóház, az evangélikus lelkészi hivatal és lelkészlakás, majd lejjebb a *Szērház*, amelyben a tűzoltófecskendőt tartották, s utána jött a *Kocsmá*. A Kocsmá mellett a *Kőhíd* emelkedik a patak fölé, a Maráci út ezen keresztül torkollik bele a falun áthaladó országútba. Itt van a falu közepe. Itt a patak és az út párhuzamosan halad közvetlenül egymás mellett és a Kőhídon kívül még négy híd segíti az itt lakókat abban, hogy az útról be tudjanak menni gyalogosan vagy kocsin a portájukra. A négy híd közül három a lakóház tulajdonosáról kapta a nevét: *Vadász-híd*, *Biczó Csicsa-híd*, *Kovács-híd*, a negyedik, a *Nagyhíd* nagyságáról és fontosságáról, mert a falu átmenő közlekedésében ezt a hidat elkerülni nem lehet. Itt fordul az országút kissé északnyugatra Vizzákon át Őriszentpéter felé. Nagy emelkedőn lehet csak felmenni itt az úton, ezért kapták a legmagasabban lakók a *Hēgyi* ragadványnevet. Egyébként is a jobb oldali rész az út mellett meglehetősen magas. Hogy az itt lakók házukhoz kocsival vagy szekérrel eljuthassanak, Vizák felől külön utat kellett létesíteni, ez a falu érdekesen kialakított zsákutcája. Az országút jobb oldalán a falun kívül lévő termőföldek a *Horpán-ban*, a *Tütős-ön* és a *Hosszil-ban* terülnek el.

b) Az északkeleti rész neveinek bemutatásához is induljunk el a Maráci úton, és nézzük meg, mi van az út bal oldalán. Ez a terület is erdővel kezdődik, mégpedig a

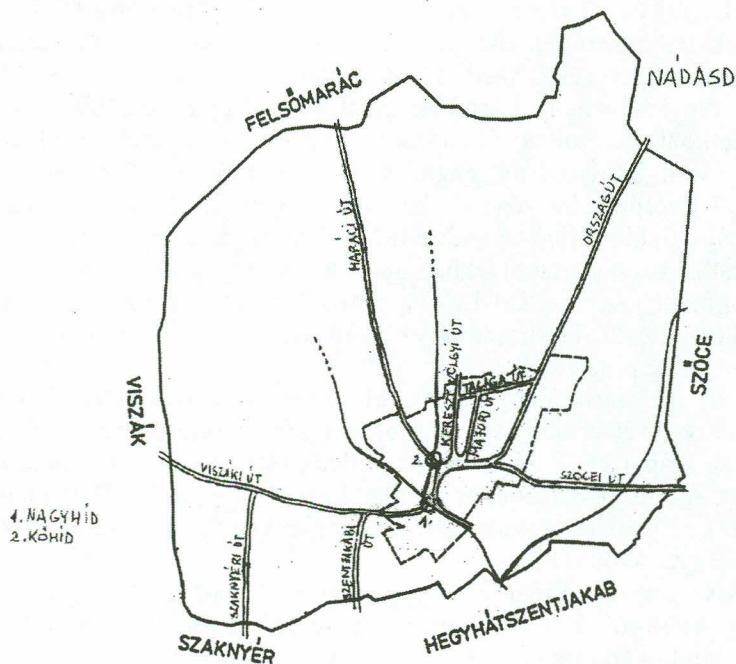
Rákotá-val. Ez a község legnagyobb területű összefüggő erdeje. Ennek egy része a *Pap-erdő* és a *Tanító-erdő*, az előtagban megnevezett egyházi embereknek az illetményföldje. Az utóbbit nevezték *Kántor-erdő*nek vagy *Mestér-erdő*nek is. A Rákotától keletre szántóföldek vannak, majd újra erdő jön, a *Rókaljuk* (*Rókalik*). Tőle délre van a *Bödör-tó*, az ide vezető út mellett van a *Dögtemető*. Az erdők között a *Keresztvölgyi út* (*Kérezvölgyi-út*) vezet be a faluba a patakig. Ezzel az úttal párhuzamosan, a Rákotából kiindulva található a *Keresztvölgy* (*Kérezvölgy*) a füves réteivel, közepén vízlevezető árokkal, amelyben száraz évszakokban csak itt-ott van víz, esős időszakban azonban patak lesz belőle, és az erdők és rétek vizét a Pas-telek alján fakadó forrásba viszi, ezzel a falun keresztül folyó víz mennyiségét szaporítja. A Maráci útról a *Taliga* úton is el lehet jutni a Keresztvölgybe. E mellett szántóföldek és rétek vannak, a *Parlag* (*Parag*), a *Kecskehát* (alakjáról), és a *Fenyős-telek* (tulajdonosáról).

A Maráci út bal oldalán előbb kezdődnek a házak, mint a jobb oldalon. Néhány telek és ház után egy mellékutca is kiválik a fő útból, amely egyenesen, nagyon meredeken levisz a patakhoz, a meredek szakasz előtt balra elágazik a *Pas-szér* felé. A Maráci út és e mellékutcája között van a kádár és a harangozó háza. Az út fővonala a lelkészlak előtt három részre szakad: a fővonallal mellett meredeken levezet a Kőhídon át az országútra a központba. Ez a meredek rész az ún. *Horgos*. A jobb oldali rész megtartja a magassági szintet, s az ott lakók számára a kocsival és szekérrel való bejutást biztosítja. A harmadik pedig egy keskeny gyalogút, a *Szűk út* (*Szikut*), amelyen a lelkész megy a templomba, a harangozó pedig ugyancsak ezen jár a szolgálatát teljesíteni. A Kőhíd előtt bal felől van a *Templom-kert*, közepén az evangélikus templommal. A Templom-kertet balról és előlről a patak határolja. A Pas-szer és a patak másik oldalán épült falurészt *Hímfő*nek nevezik. A község keleti része jóval fokozatosabban emelkedik, mint a másik oldal. Ezen a részen valaha egy kúria állt, de ennek emléke ma már csak a *Majori út* elnevezésben él. Itt a házsor után, elérve a szokásos szintmagasságot, nagy gyümölcsös-területek terülnek el. A neve e résznek *Telek-szér*.

c) A Nádasd – Őrszentpéteri országúttól délre elterülő falurész számbavételét kezdjük el a Nádasd felőli résszel. Hatalmas és nagy kiterjedésű rétek, legelők terülnek el itt, a nevük *Parlag* (*Parag*). A falu szélső házánál kezdődik bal felé a *Szőcei út*. Ennek bal oldalán vízlevezető mélyedésben helyezkedik el a *Bali-tó*, amelyet *Kenderáztatónak* is neveztek. Az országútról nagyon meredek part vezet ide, kedvelt helye volt ez a gyerekeknek, télen a szánkózásra és csúszkálásra, nyáron pedig, amíg a kender bele nem került, a fürdésre. A Bali-tó másik oldalán van a *Káposztás-kert*, bokrokkal körülvett rész kis parcellákkal. A Szőcei út másik oldalán volt a kovács *Szénégetője*, majd pedig a *Temető*. A Temető után a *Vágás*nak nevezett fenyőerdő terül el, amely egészen a *Vadásáig*, a szőcei határig terjed. A Vadásán átfolyó patak, a *Vadásai-patak* tele volt rákkal. Aki kedvelte a rákot, ide járt vadászni rájuk, rákászni. A Szénégetőtől az országút meredeken vezet le a falu közepébe. Az út mellett a lakott részeket *Őszégnek*, és *Főszégnek* nevezik. A központban van a kovácsműhely (*Mihel*) és nem messze tőle a *Körjegyzői Hivatal*.

A Nagyhídnál válik le az útnak a *Kistilosba* és a *Nagyrétre* vivő része, vízenyős, kaszálásra és legeltetésre szolgáló hely, amelyen végig folyik a falun átmenő patak,

hogy Hegyhátszentjakab határában egyesüljön a Vadásai-patakkal. A Nagyhídon Viszák felé balra néhány lakóház van és a *Kövecses-árok*, amelyből az építkezésekhez hordták a kavicsot. A meredek út tetején balra kezdődik a Hegyhátszentjakabra (*Szejekab* vagy *Szentyakab*) vezető út és egy kilométerrel távolabb a *Szaknyéri út*. Az itt elterülő szántóföldeket *Szejakabi-* vagy *Szaknyéri-* földekként emlegették. Az országút Viszákra vezető részét *Posta útnak* is hívták, mert ezen az úton hozták a község utolsó postájáról, Viszákról naponta a postai küldeményeket, s e mellett vezették a Körjegyzői Hivatalba menő telefonvonalakat. A Szentjakabi út elágazásánál, a magas parton ha valaki ásni kezd, hamarosan régi kövekre és építőanyagokra bukkan. A hagyomány szerint itt kastély vagy kisebb vár állt, ezért hívják *Kastély-partnak* (*Kasté-part*) ezt a helyet.

Jegyzetek

1. Az adataimat az 1940-es évek elején készült egyetemi dolgozatomból és helyismeretemből merítettem.
2. A földrajzi neveket köznyelven említtem, a népnyelvi nevük utánuk került zárójelben. Nem jelöltem azonban a több szótagból álló és a *-ra-ra* végződő szavak végén az *o* ejtést, sem az *é*, az *ó* és az *ő* diftongusos változatát.
3. A térképen csak az eligazodáshoz fontos utak (jelük: ==), patakok (jelük: -) és hidak (jelük: o) szerepelnek. Az olyan vízvezető árok, amely csak esős évszakokban él, a mindig meglévő rész továbbpontosításával van jelölve.

BACHÁT LÁSZLÓ